

SUPERVIVÈNCIA DE LA COLÒNIA* JAPONESA A CATALUNYA: L'ORGANITZACIÓ INTERNA I LA SEVA IMPLICACIÓ EN L'ECOSISTEMA LINGÜÍSTIC CATALÀ

Makiko Fukuda**

Resumen al final del artículo.

The abstract can be found at the end of the article.

El procés de globalització ha augmentat la interconnexió de les nacions, ha accelerat la mobilitat de les persones i dels béns. La globalització econòmica, sobretot, ha eliminat la barrera de la mobilitat i ha permès al capital humà altament qualificat moure's lliurement. Els japonesos a l'estranger, que són producte de la globalització econòmica nipona, en són un exemple. Diversos estudis precedents han caracteritzat aquesta població com un col·lectiu mòbil que viu la seva estada temporal a la societat d'acollida lligat al context sociocultural del Japó. Pel que fa a la llengua, viuen majoritàriament en japonès, sense tenir gaire coneixement de la llengua local. Tanmateix, totes les colònies japoneses del món s'organitzen de la mateixa manera? Els seus comportaments són tan homogenis com se sol pensar? Aquest article examina com l'organització de la colònia japonesa condiciona els comportaments lingüístics dels seus integrants en una societat multilingüe com la catalana. Així mateix, demostra la diversitat de la colònia tant en termes de projecte migratori com en termes lingüístics.

Paraules clau: multilingüisme; multiculturalisme; immigració; llengües en contacte; canvis de llengua.

* En general, els estudis sobre els japonesos expatriats tendeixen a considerar que els col·lectius japonesos a l'estranger semblen tan homogenis que mereixen anomenar-se *comunitats*. En aquesta recerca, però, respectem la presència dels subgrups que mostren comportaments diferents i farem servir el terme *colònia* en comptes de *comunitat*.

** Makiko Fukuda, Universitat Autònoma de Barcelona. CUSC, Universitat de Barcelona. Makiko.Fukuda@uab.cat.

Data de recepció de l'article: 20.11.2009; data d'avaluació: 12.01.2010; data d'acceptació de la versió final: 22.01.2010.

Sumari

1. Introducció
2. Els japonesos expatriats: alguns trets generals
 - 2.1. L'expectativa de retornar al seu país
 - 2.2. La dificultat de reincorporar-se al Japó
 - 2.3. Barrera lingüística
 - 2.4. Xarxes informals
3. Una col·lectivitat poc visible: els japonesos residents a Catalunya
 - 3.1. Descripció estadística
 - 3.2. Assentament i integració: els transeünts i els residents de temporada llarga
 - 3.3. L'organització de la colònia japonesa a Catalunya
4. Conclusions

1. Introducció

«The daily life of Japanese expatriates is connected to the homeland through the educational system, through imported consumer goods and services and through media. It is common for expatriate communities to create such a “environmental bubbles”, but it applies stronger to the Japanese than to other migrant groups. The social milieus in these communities operate according to the rules and expectations familiar from Japan, and the contacts to home are intensive.» (Björklund, 2007: 12)

El procés de la globalització que vivim actualment ha generat uns fenòmens que transformen el paisatge social, cultural i polític de les societats arreu del món (Gibson i Ríos, 2006: 69): ha augmentat la interconnexió de nacions; ha accelerat la mobilitat de persones i béns, i ha facilitat la circulació d'informació, de manera que produeix comunicacions que ja no depenen de la proximitat geogràfica. Entre aquests fenòmens, una dimensió cada cop més central de la globalització és la mobilitat humana (Dayton-Johnson *et al.*, 2007: 6). La migració *per se* ja s'observava des de fa molt de temps abans de la globalització, però la natura de la migració en l'era de la globalització no és la mateixa que la dels temps antics ja que el perfil dels migrants es diversifica: des dels treballadors qualificats fins als no qualificats, des dels turistes fins als migrants no registrats (per a més detall, vegeu Dayton-Johnson *et al.*, 2007: 21-22). La globalització econòmica, sobretot, ha tret la barrera de la mobilitat i ha permès al capital humà altament qualificat moure's lliurement. Aquests migrants, que sovint s'anomenen *migrants temporals*,¹

1. Nacions Unides (2004: 6) els defineix: «[els individus que] es mouen durant un període curt i no canvien la seva residència primària».

tendeixen mantenir més els lligams amb el seu país d'origen (Lukas, 2008: 16). En l'era de la globalització, a més de la reducció de les barreres, el desenvolupament de la comunicació i de la tecnologia del transport tenen influència també en l'establiment i la formació de comunitats o xarxes de migrants, de manera que en faciliten el manteniment.

Els japonesos a l'estranger també són un producte de la globalització. L'expansió econòmica nipona ha produït una gran mobilitat de gent, que ha resultat en una gran dispersió dels japonesos arreu del món. Així doncs, es pot dir que les colònies japoneses a l'estranger, estructurades majoritàriament pels treballadors de residència temporal, són un producte d'aquest fenomen. La gran majoria dels japonesos a Catalunya, així mateix, són els treballadors enviats per les empreses transnacionals del Japó. Comparat amb els altres col·lectius asiàtics, com ara els xinesos, aquesta població és poc nombrosa i la seva realitat és poc coneguda per la societat catalana.

L'objectiu principal de la present recerca és analitzar de prop aquest col·lectiu plenament integrat en els processos de globalització econòmica. En concret, es presentarà com s'organitza una colònia expatriada que està majoritàriament de pas per mantenir els lligams amb el país d'origen.

Els seus comportaments lingüístics, sobretot, mereixen una atenció especial, ja que ens plantegen una sèrie de preguntes importants: provinents d'un país on el mite del monolingüisme està ben arrelat, com es comporten lingüísticament en una societat multilingüe com la catalana? Tots els membres viuen exclusivament en japonès? Quin lloc hi ocupen el català i el castellà?, etc. A partir d'aquestes preguntes, l'article pretén examinar l'organització de la colònia japonesa i mostrar com aquesta organització condiciona els comportaments lingüístics d'aquest col·lectiu.

2. Els japonesos expatriats: alguns trets generals

Els estudis precedents sobre els japonesos expatriats (Ebuchi, 1983; Goodman, 1993; Nakane, 1967; Sato, 1997; Shibano, 1983; White, 2003; Glebe, 2003; Ben-Ari, 2003; etc.) han indicat que la major part d'aquesta població viu allunyada de la societat receptora i intenta mantenir l'estil de vida original. Glebe (2003), per exemple, que va estudiar els japonesos residents a Düsseldorf, afirma que la temporalitat de l'estada dels japonesos fa que s'instal·lin a la societat receptora lligats amb el context sociocultural del seu país d'origen (ibíd.: 160). Això, segons aquests estudis, és degut a factors com ara l'expec-

tativa de retornar al seu país, la dificultat lingüística, etc. A continuació, es presenten alguns d'aquests trets que caracteritzen els japonesos expatriats en general.

2.1. L'expectativa de retornar al seu país

La temporalitat de l'estada és un dels trets més destacables de les colònies japoneses. És a dir, s'han instal·lat a cada societat amb l'expectativa de tornar al Japó. Aquesta mobilitat no permet a la població establir una "societat ètnica" ben arrelada dins de la societat receptora (Shibano, 1983: 89). Així mateix, els nens no arriben a formar una colla d'amics gaire estreta. Així, mentre que les colònies són bastant constants i perpètuas, els seus membres són temporals i no són perpetus.

De fet, la intenció de tornar al seu país és un factor força significatiu per determinar l'estil de vida d'aquesta població, encara que no en sigui l'únic. Els qui van marxar del Japó amb la intenció de tornar-hi al cap d'uns anys solen tenir menys estímuls per incorporar-se a la societat receptora, i mantenen la seva identitat japonesa. Aquesta mentalitat, anomenada *Karizumai-ishiki* (la consciència d'"habitatge provisional"; Minoura, 1984) o *Magari-ishiki* (la consciència de "llogater"; Shibano, 1983), sovint els motiva menys per a una plena integració social. Això contribueix a formar la imatge estereotipada d'aquesta col·lectivitat, segons la qual els japonesos homogeniament porten una vida no gaire diferent de la del seu país d'origen encara que siguin a l'estranger. D'altra banda, hi ha gent que està ben incorporada a la societat receptora, com si fos "el seu habitatge principal". Entre aquests dos pols extrems, encara hi ha diversos tipus d'instal·lació. En definitiva, la modalitat d'instal·lació —temporal o de llarga durada/permanent— és significativa per a la formació de l'estil de vida quotidiana i, per tant, per al grau d'incorporació a la societat receptora.

2.2. La dificultat de reincorporar-se al Japó

En la societat japonesa, un cop algú ha marxat del seu poble i ha estat durant molt de temps en un altre poble, es produeix una mena de resistència social a l'hora de tornar a acceptar-lo com a membre del poble d'origen (Nakane, 1967: 61). Els japonesos transeünts tenen l'expectativa de retornar al seu país després d'una estada temporal a l'estranger; així doncs, els espera la reincorporació al seu país d'origen. Malgrat això, el respecte enorme a l'homogeneïtat, viu a la societat japonesa, en dificulta la reincorporació, ja que qualsevol rastre

que marqui l'experiència d'haver estat a l'estranger es pot percebre com a "diferent", cosa que perjudica l'homogeneïtat.

Per tant, és molt important mantenir els comportaments japonesos per reincorporar-se al Japó sense cap problema. D'això, en resulta el fet que limitin la seva relació amb la societat receptora.

2.3. Barrera lingüística

Els problemes relacionats amb la comunicació són notables entre els japonesos expatriats (Okazaki-Luff: 1991, 98). En general, els membres "passavolants" no mostren gaire interès a aprendre la llengua o les llengües locals, ja que no tenen cap valor al Japó. Tot i això, donen importància a les que tenen més valor instrumental, mentre que la resta no els interessa gens. Únicament l'anglès és l'excepció, ja que gaudeix d'un estatus prestigiós i es valora molt positivament.²

Així, la majoria tornen al seu país sense haver après gairebé res de la llengua local. Sovint s'indica que un dels factors de l'agrupació dels japonesos a l'estranger és la falta de coneixement lingüístic (Shibano, 1983; White, 2003; Wing, 2005): tendeixen a romandre dins de les xarxes japoneses quan troben insuficient la seva competència en la llengua local (Okazaki-Luff, 1991: 98). Lògicament, entre ells empren el japonès, la qual cosa pot dificultar encara més la incorporació a la societat receptora.

2.4. Xarxes informals

A causa de la seva mobilitat, no arriben a formar una colònia amb una base geogràfica, però les seves relacions interpersonals són força denses. Tal com indica Nakane (1967), com més a prop són i més ocasions tenen de trobar-se cara a cara, més fàcil és incorporar-los obligatòriament en un determinat col·lectiu. Un cop incorporats, les llibertats dels individus seran summament restringides, perquè se'ls exigirà un cent per cent de participació en el grup.³ A vegades, alguns membres, sobretot les dones, no acaben d'adaptar-se a aques-

2. Segons WING (2005), moltes de les seves informants, que són dones japoneses expatriades a Hong Kong, opten per millorar la seva aptitud d'anglès, ja que saben que aquesta llengua serà la llengua comuna per comunicar-se amb els autòctons.

3. Aquesta pressió del grup, que és un dels trets més destacables del sistema social dels pobles agrícoles antics del Japó, avui és compartida per les colònies japoneses a l'estranger (NAKANE, 1967).

tes relacions i se'n van de la colònia.⁴ Ara bé, l'existència de colònies tan travades té la seva funcionalitat.

Tot i la incomoditat, aquestes xarxes són molt útils per als transeünts japonesos per sobreviure a la societat receptora. Per desenvolupar-se en la nova societat, hom necessita obtenir informacions sobre la vida quotidiana i el marc referencial a l'hora de valorar alguna cosa. La falta de competència en llengua local els obliga a comptar amb les xarxes dels seus compatriotes ja instal·lats.

3. Una col·lectivitat poc visible: els japonesos residents a Catalunya

En aquest article es descriuen els japonesos a Catalunya posant-ne en relleu el perfil general. Per fer-ho, hem pres com a referència el marc d'anàlisi de Turell (2001, 2007) per descriure els grups minoritaris a Espanya.⁵ Primerament, se'ls descriu demogràficament a partir de fonts secundàries. A continuació, es caracteritza aquesta col·lectivitat des d'un punt de vista sociocultural, per la qual cosa ens hem basat principalment en fonts primàries, que s'han obtingut mitjançant una sèrie d'observacions etnogràfiques que va dur a terme l'autora com a membre de la colònia⁶ de l'any 2003 al 2007.

3.1. Descripció estadística

Segons les dades del Consolat General del Japó a Barcelona (2004), els japonesos residents a les comunitats autònomes sota la seva jurisdicció, que són les de Catalunya, València i les Illes Balears, sumen 2.372 persones. La distribució per sexe és bastant paritària, la qual cosa es pot destacar com un dels trets que caracteritzen la colònia japonesa a Catalunya enfront d'altres

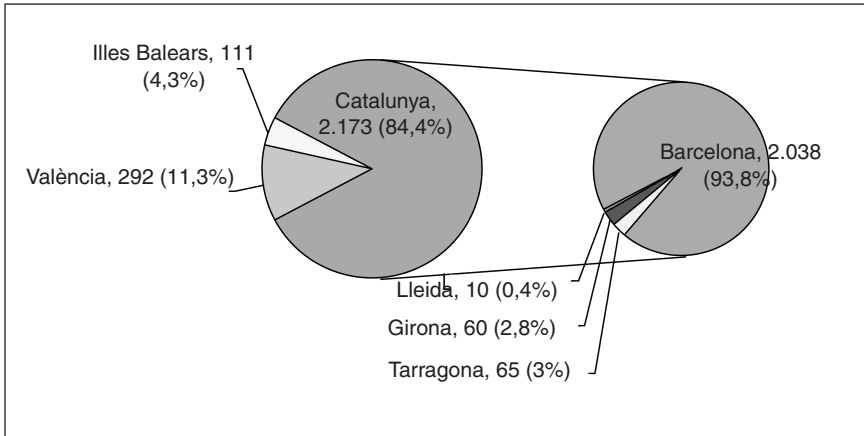
4. Segons WING (2005), que va estudiar la colònia japonesa de Hong Kong, les dones han de participar a l'associació de dones, on se'ls assignen obligacions com ara assistir a les reunions o fer activitats voluntàries. La seva funció social és mantenir el seu estatus com a elit i, per fer-ho, han d'observar les normes establertes pels membres més antics. Segons Wing, aquesta pressió incòmoda molesta algunes dones, que, per tant, intenten no viure a la vora de la colònia des del principi per evitar-la.

5. TURELL (ed.) (2001, 2007) indica que la categorització dels grups minoritaris és difícilment precisa perquè el fenomen social que enquadra aquests grups és molt complex i està sotmès a canvis fonamentals. KERSWILL (2006), així mateix, argumenta que la migració no és un sol procés, ja que sorgeix un problema de definició de la migració un cop se n'intenta una descripció precisa. No obstant això, el mateix autor diu que sol haver-hi un acord sobre els paràmetres que caldria examinar en descriure i categoritzar els casos de migració: espai, temps, motivació i factors socioculturals. Per a més detalls, vegeu KERSWILL (2006), p. 3-14.

6. Totes les dades d'aquest article provenen de FUKUDA (2009).

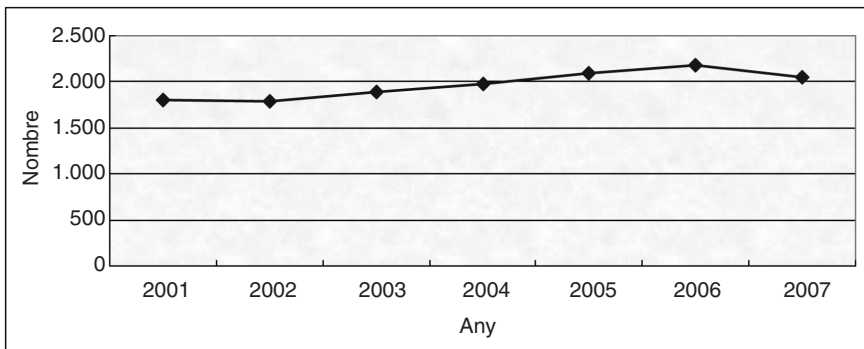
colònies asiàtiques (1.128 són homes i 1.244 són dones). Segons el cens de l'any 2006, els residents japonesos a les comunitats esmentades van augmentar fins a 2.576. La majoria es concentren al Principat: hi resideix el 84,4% (2.173). De la resta, l'11,3% es distribueix a València (292) i el 4,3 % a les Illes Balears (111), respectivament (gràfic 1). La majoria són directius d'empreses japoneses instal·lades a Catalunya. El seu nombre, encara que sigui de manera poc marcada, segueix augmentant constantment cada any (gràfic 2).

Gràfic 1. Distribució geogràfica dels residents japonesos a Catalunya. 2006

Font: Consolat General del Japó a Barcelona. Elaboració pròpia.

Gràfic 2. Evolució del nombre de residents japonesos a Catalunya

Font: Consolat General del Japó a Barcelona. Elaboració pròpia.

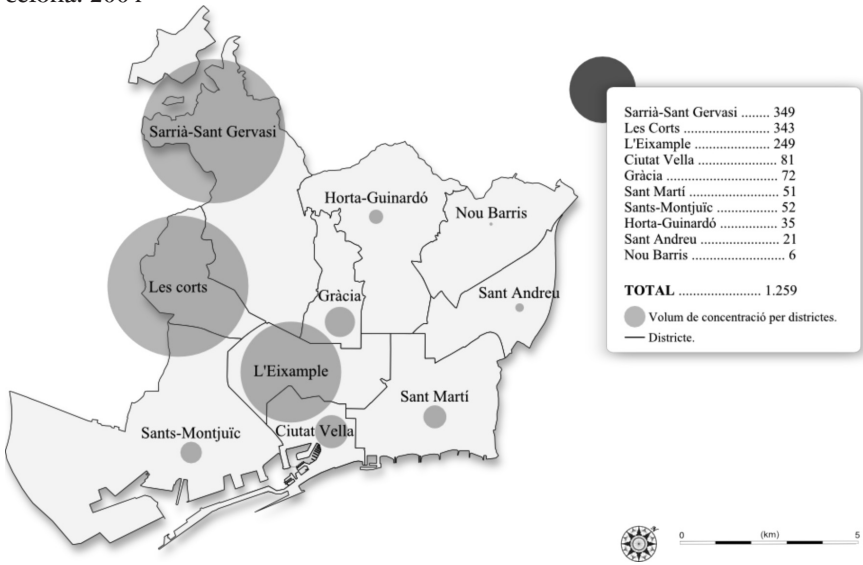
Segons la comarca, la gran majoria es concentren al Barcelonès (76,87%), que deixa molt per sota el Vallès Occidental, que queda en segon lloc (8,66%), i el Maresme, que queda en tercera posició (2,8%). Comparat amb el contingent d'altres països asiàtics com ara la Xina, el Pakistan o les Filipines, els japonesos no són gaire nombrosos, però això és degut al fet que la seva estada sol ser temporal, i el seu reemplaçament és molt més freqüent que no pas en el cas dels altres asiàtics.

Segons la província, com observem al gràfic 1, els habitants japonesos estan concentrats a Barcelona, que acull el 80% de tota la població japonesa resident a Catalunya. Entre aquests, més del 60% resideixen a la ciutat de Barcelona. Segons les dades publicades per l'Ajuntament de Barcelona l'any 2007, hi ha 1.358 ciutadans japonesos empadronats al municipi de Barcelona: 637 homes i 721 dones.⁷ El seu nombre augmenta de manera constant, i durant vuit anys —entre l'any 1996 i el 2004— ha tingut una evolució notable a cada districte: amb alguna excepció, en molts districtes s'ha experimentat un creixement de més del 50%. Els districtes on es troben les concentracions més grans de japonesos són Sarrià-Sant Gervasi (29%) i les Corts (27%), que representen més de la meitat del total d'habitants japonesos a la ciutat de Barcelona.⁸ Aquesta concentració geogràfica s'explica, d'una banda, pel fet que el Consolat General del Japó està ubicat a les Corts i, de l'altra, pel mètode d'instal·lació dels treballadors, ja que cada empresa té reservats habitatges per als treballadors a les zones esmentades, la qual cosa permet tenir-los concentrats. L'Eixample és el tercer districte preferit pels japonesos, i mostra un creixement notable, però el seu nombre no arriba a la meitat dels habitants de les Corts. Ciutat Vella i Gràcia, el quart i el cinquè districtes, queden bastant per darrere de l'Eixample. Gràcia mostra un creixement marcat entre els anys 2000 i 2004: l'any 2000 quedava en sisè lloc després de Ciutat Vella, però durant aquests quatre anys la població japonesa s'hi ha triplicat. D'altra banda, Sant Martí ha caigut del quart al sisè lloc, tot i que ha mostrat un creixement discret. Sants-Montjuïc, igual que Gràcia, mostra un augment notable, encara que el nombre total de japonesos hi sigui relativament escàs. Mentre que aquests districtes han experimentat un creixement significatiu, districtes com ara Horta-Guinardó, Nou Barris i Sant Andreu mostren un augment molt lleuger.

7. *Lectura del Padró municipal d'habitants 2007*. Ajuntament de Barcelona.

8. Segons les dades de l'any 2007, aquests tres barris continuen sent els que tenen més població japonesa (Sarrià-Sant Gervasi: 27,8%; les Corts: 22,5%; l'Eixample: 19,1%).

Esquema 1. Residents japonesos empadronats per districtes municipals de Barcelona. 2004

Font: Padró municipal d'habitants, Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.⁹

3.2. Assentament i integració: els transeünts i els residents de temporada llarga

En termes generals, els japonesos residents a Catalunya mostren una actitud positiva envers la societat receptora, però el grau d'integració varia depenent de diversos factors, entre els quals el temps de l'estada; és a dir, que el projecte migratori de cadascú hi té molta importància. Per *integració* entenem un procés bidireccional en el qual hi ha intercanvi entre els immigrants i el país d'acollida, de manera que els immigrants s'hi acomoden, però sense assimilar-s'hi (Bosswick i Heckmann, 2006; Gibson, 1988; Conzen *et al.*, 1992).¹⁰ A continuació, es descriurà el perfil dels japonesos a Catalunya segons el diferent projecte migratori.

Comencem pels membres "transeünts". Amb la denominació *transeünts* ens referim a les persones que s'han instal·lat a Catalunya amb un projecte migratori breu. Els empresaris i els executius japonesos destinats temporalment a

9. Vull expressar el meu agraïment al Xesco Ortega per haver elaborat aquest plànol.

10. Hi ha diversos conceptes relacionats amb la *integració*, com ara *assimilació*, *aculturació*, etc., la qual cosa provoca confusió sovint. Sobre el concepte d'*integració* en la recerca de migració, vegeu BOSWICK i HECKMANN (2006), que n'expliquen molt detalladament les idees rellevants.

Catalunya i les seves famílies respectives, els treballadors del Col·legi Japonès de Barcelona i les seves famílies, els estudiants (d'intercanvi o els que assisteixen a algun curs d'idioma) i els turistes es poden encabir dins d'aquest subgrup. Aquestes persones sovint tenen menys estímuls per integrar-se a la societat d'acollida que no pas les que hi resideixen durant una llarga temporada, ja que no tenen intenció d'establir-se a Catalunya i viuen la seva estada com un període de trànsit, gairebé sempre amb la idea de retornar al seu país. En el cas dels treballadors i les seves famílies, en molts casos saben que els enviaran a una altra destinació o al seu país d'origen. Així doncs, aquesta temporalitat de l'estada sol dificultar als transeünts japonesos la motivació per integrar-se en la societat receptora, ja que, per a ells, l'important és mantenir la continuïtat de la seva vida al Japó tant com puguin per tal de facilitar la reincorporació en tornar-hi. Com a conseqüència, la seva vida quotidiana està organitzada majoritàriament per les relacions amb els seus compatriotes i no solen tenir gaire relació amb els autòctons. Això els motiva menys per aprendre les llengües locals, tot i que són ben conscients del fet que el desconeixement d'aquestes els complica la vida. Tot i això, el manteniment de la cultura japonesa no vol dir necessàriament que tinguin una actitud negativa envers la cultura local, sinó que, ben al contrari, n'hi ha alguns que també intenten incorporar a la seva cultura alguns elements de la cultura local.¹¹ A més a més, les famílies japoneses que porten els seus fills a l'escola bressol local, per exemple, tenen més oportunitats per conèixer la cultura local mitjançant les activitats escolars.

Pel que fa a la llengua, la tria d'una llengua o d'una altra esdevé una decisió molt important per als immigrants en les comunitats "històriques" on la llengua pròpia té una presència significativa en la vida diària (Turell, 2001, 2007). Aquests membres transeünts viuen majoritàriament en japonès, però per a la seva supervivència a la societat receptora tendeixen a escollir la llengua oficial a escala estatal. Per exemple, els qui porten els seus fills a l'escola bressol local, es troben en algunes situacions en què els demanen un mínim coneixement del català, però prefereixen aprendre castellà, perquè «és la llengua d'Espanya» i «l'ús del català està limitat a Catalunya».

En contraposició amb els transeünts, hi ha un grup de persones amb un projecte migratori de temporada llarga.¹² Les famílies japoneses residents permanents, les famílies (parelles) mixtes, els individus instal·lats definitivament a

11. De fet, hi ha bastants japonesos d'estada temporal que mostren interès per la cultura local: alguns participen en equips de castellers, d'altres preparen habitualment plats típics d'aquí, etc.

12. S'hi inclouen els residents permanents.

Catalunya sense família i els estudiants especialitzats amb residència de llarga durada (tercer cicle universitari)¹³ en són els subgrups més importants.

En termes generals, aquestes persones tenen més estímuls per integrar-se a la societat catalana que no pas les transeünts. Com en el cas dels matrimonis mixtos, algunes van instal·lar-se a Catalunya amb un projecte migratori d'estada permanent des del principi. Per la seva banda, n'hi ha que van arribar a Catalunya amb un projecte migratori de poc temps, però posteriorment el van canviar i s'hi van quedar més temps o s'hi van establir definitivament. Els estudiants de tercer cicle, per exemple, solen quedar-se més temps que no pas els estudiants d'idiomes. Mentre estudien, alguns troben feina o es casen amb individus locals, i la seva estada deixa de ser temporal. El motiu de migració d'aquestes persones, doncs, és ampliar els seus estudis en alguna institució superior, però, depenent de la seva perspectiva de futur, el grau d'integració pot ser alt o baix. Si estan especialitzades en un camp acadèmic molt lligat amb Espanya o Catalunya, o si volen aplicar els seus coneixements professionals a la societat receptora, solen estar interessades a integrar-s'hi. Si no és així, però, és possible que no estiguin gaire motivades per fer-ho.¹⁴

Pel que fa a la llengua, tenen molt interès per aprendre-la però, en molts casos, aquesta llengua sol ser el castellà. En termes generals, són altament competents en castellà però no en català, tot i que hagin assistit algun cop a cursos d'aquesta llengua o hi tinguin interès. Les persones que van arribar a Catalunya per motius acadèmics solen tenir un coneixement previ del castellà. Els qui tenen cònjuge de parla catalana o tenen molta relació amb els catalanoparlants solen tenir un cert nivell de català, sobretot pel que fa a les habilitats receptives. En termes generals, aquestes parelles primer es van conèixer en castellà, o a vegades en anglès. Alguns canvien la seva llengua de comunicació pel català posteriorment, mentre que d'altres mantenen el patró comunicatiu original per inèrcia.

Els qui arriben a aprendre català i fins i tot el fan servir formen una minoria entre els japonesos: són els individus que estan establerts a Catalunya quasi definitivament i, sobretot, els que viuen en un entorn en què el català té una presència molt important.

13. Normalment tenen la targeta d'autorització d'estada a Espanya vigent.

14. En l'últim cas, si el programa s'ofereix en una altra llengua, com l'anglès, no dediquen gaire temps a aprendre les llengües locals, encara que la seva estada sigui de temporada llarga.

3.3. L'organització de la colònia japonesa a Catalunya

L'existència de diversos subgrups ens fa pensar que la colònia no és gens homogènia internament. Davant d'aquest fet, ens plantejem una pregunta important: de quina manera organitzen la colònia els membres amb interessos diferents? En aquest apartat examinem l'organització interna centrant-nos en els aspectes següents: 1) el procés d'establiment, 2) la vida social, 3) l'ensenyament i 4) les relacions entre cada subgrup.

3.3.1. *El procés d'instal·lació*

Quant al mètode o procés d'instal·lació dels japonesos, podem dir que n'hi ha dues vies principals: instal·lar-se sense participar directament en el mercat de l'habitatge local, o establir-se de manera participativa.

La primera modalitat s'aplica als qui són destinats a Catalunya sense tenir en compte les seves intencions, com ara els treballadors enviats des de les empreses japoneses. En termes generals, els treballadors primer s'instal·len en cada destinació sense la família i trien un habitatge entre les llistes que prepara cada empresa.¹⁵ Aquests habitatges solen estar ubicats en zones de negocis i alhora de "luxe", com ara les Corts o Sarrià-Sant Gervasi, on es concentra la gran majoria de japonesos registrats a la ciutat de Barcelona.¹⁶ Els habitatges de la llista depenen de la política de cada empresa, i solen correspondre a l'entorn social i residencial que exigeixen els treballadors.¹⁷ D'aquesta manera, la majoria resideix a les dues zones esmentades, la qual cosa concentra els japonesos en un mateix territori. El recorregut de l'autocar que porta els alumnes del Col·legi Japonès també pot ser un dels factors que els obligui a residir en aquesta zona. El fet que els treballadors japonesos acostumin a viure a la zona on es troben les empreses nipones és un fenomen bastant comú a les colònies japoneses de l'estranger.¹⁸ Però, en el cas de Catalunya, no s'observa gaire correspondència entre la localització de les empreses i les zones de residència. A Catalunya, tradicionalment, les empreses japoneses expandeixen les seves activitats al sector industrial —especialment, al de l'automòbil—, i, per aquest

15. Sovint han d'esperar l'arribada de la seva família passant unes setmanes en un hotel.

16. És bastant freqüent que els treballadors nouvinguts s'instal·lin a l'habitatge on vivia el company que ocupava el seu lloc a l'empresa i que ja se'n torna al Japó.

17. En el cas de la colònia japonesa de Düsseldorf, també s'observa un patró semblant, ja que els seus membres solen evitar residir a les zones que no siguin de l'entorn social o residencial que demanen (GLEBE, 2003).

18. A Londres, per exemple, es troben conglomerats de japonesos a les zones on estan localitzades les empreses japoneses (WHITE, 2003).

motiu, les fàbriques se solen establir a les comarques veïnes de Barcelona, com ara el Vallès Occidental. Els treballadors es desplacen amb automòbil des del seu habitatge, la qual cosa pot ser un altre factor que generi invisibilitat.

En el cas del personal del Col·legi Japonès, els seus membres s'instal·len a Barcelona d'una manera semblant, però les zones on viuen estan dividides entre la ciutat de Barcelona i Sant Cugat. Els directors solen instal·lar-se a Sant Cugat per la responsabilitat del seu càrrec, ja que així són bastant a prop del Col·legi. Com els altres treballadors, un cop se'ls informa de la seva destinació, comencen a preparar el trasllat i trien el seu habitatge entre els de la llista que ofereix una agència immobiliària japonesa que s'encarrega del Col·legi. L'agència té un paper molt important per a aquests japonesos, atès que els permet establir-se a Barcelona sense prendre part en el mercat de l'habitatge local. A més de buscar els habitatges, l'agència immobiliària japonesa s'encarrega del seu manteniment i de les reparacions, la qual cosa també els permet solucionar els problemes sense necessitat d'interacció amb la població autòctona.¹⁹ Així, aquesta modalitat d'instal·lació és un mecanisme que restringeix la distribució dispersa d'aquests japonesos, i que pot condicionar la concentració residencial.

La segona modalitat d'instal·lació s'observa sobretot en els residents de llarga temporada o permanent. El procés d'instal·lació no és homogeni: alguns arriben d'altres països, sobretot europeus o d'altres parts d'Espanya, mentre que n'hi ha que arriben directament del Japó però ja tenien escollida Catalunya com a destinació. Del primer cas, un exemple típic en són les persones que primer arriben a alguna ciutat europea per motius acadèmics —en molts casos per aprendre l'idioma—, coneixen la seva futura parella espanyola i posteriorment es traslladen a Catalunya per establir-s'hi.²⁰ En aquest cas, la presència de la parella autòctona els permet superar el procés d'accedir al mercat d'habitatges encara que no sàpiguen res de la societat ni siguin capaços de comunicar-se en les llengües locals. Aquests matrimonis mixtos solen distribuir-se de manera dispersa: alguns trien la ciutat de Barcelona, mentre que d'altres prefereixen zones pròximes, com ara Igualada, el Maresme, etc.

Encara que no tinguin cònjuge, el fet d'haver establert relació amb persones

19. Els mestres que ja s'han instal·lat també s'encarreguen d'ajudar els nouvinguts a buscar els seus habitatges.

20. També hi ha casos de persones que escullen establir-se a Catalunya a causa de l'ocupació laboral de la parella, o que trien sobretot Barcelona simplement per la valoració positiva que fan d'aquesta ciutat.

locals els servirà d'alguna manera com a suport efectiu a l'hora d'instal·lar-se a Catalunya. No només els faciliten informacions, sovint els ofereixen una habitació com a habitatge provisional fins que en trobin un. Així mateix, els seus compatriotes residents a Catalunya poden tenir un paper molt important en aquest procés, sobretot per als qui no són capaços de comunicar-se en les llengües locals. D'altra banda, però, per als qui han arribat sols sense tenir cap lligam personal amb Catalunya o Espanya, ja sigui amb japonesos o amb autòctons, el procés d'instal·lació no sol ser gaire fàcil. En el cas dels universitaris, és bastant freqüent començar a viure a la residència de la universitat o compartir un pis amb altres estudiants. Un cop s'acostumen a la vida a Catalunya, alguns marxen de la residència o el pis compartit, cosa que els estimula a participar en la vida social de manera més activa. Els alumnes que vénen només per assistir a cursos d'idiomes solen escollir la convivència amb altres alumnes o l'estada amb una família.²¹ Altres, que perllonguen la seva estada per algun motiu, solen començar a relacionar-se més amb diverses institucions de la societat receptora. Les institucions japoneses no tenen gaire importància per als migrants japonesos que es dirigeixen a Catalunya amb la finalitat d'obrir horitzons culturals, ja que el seu motiu migratori cultural els estimula a participar en la societat receptora.

Tal com hem vist, els processos d'instal·lació varien principalment en funció de la motivació migratòria de cadascú. La diferència més gran entre aquestes variacions és si hi intervé cap agent que porti aquestes persones a residir concentrades en una àrea determinada o no. Els empresaris d'estada temporal, per exemple, poden evitar els possibles problemes comunicatius gràcies a aquest sistema, però com a contrapartida no poden triar on s'instal·len. Així, aquest sistema té un paper important a l'hora de condicionar l'establiment d'una colònia. D'altra banda, els qui estan lliures d'aquest sistema no tenen cap restricció per triar l'àrea on s'instal·len, cosa que en permet una distribució dispersa.

3.3.2. *Vida social*

1) Les organitzacions

Altres colònies de països del Primer Món, com ara la britànica o la nord-americana, presenten un bon nivell d'organització social. La colònia nord-

21. En molts casos, cada acadèmia facilita als alumnes informació sobre habitatges i els arranja la residència.

americana a Espanya disposa d'unes associacions que solen ser socioculturals i ofereixen als seus ciutadans diverses activitats o informacions necessàries per a la vida quotidiana. A més a més, organitzen esdeveniments culturals tant per als seus compatriotes com per a les persones autòctones. La colònia britànica a Espanya, per contra, és poc oberta a la població local, i disposa d'una organització social rica que permet als membres poder conservar la seva tradició i el seu estil de vida dins de la societat receptora (vegeu Turell i Corcoll, 2001). Ara bé, de quin tipus d'organitzacions disposa la colònia japonesa a Catalunya?

Els treballadors destinats a Catalunya solen pertànyer a la Barcelona Suiyokai, que és l'associació d'empresaris japonesos a Catalunya. L'any 2004 en formaven part cinquanta-set empreses. Ben vinculada amb el Consolat General del Japó, l'associació té un paper molt important en l'organització de la colònia japonesa. Disposa de quatre comitès principals en funció de l'àrea d'activitat: cultura, economia i indústria, administració del Col·legi Japonès i informació sobre la vida quotidiana.

El Comitè Cultural organitza esdeveniments culturals destinats tant als japonesos com a la població local, i sovint celebra esdeveniments tradicionals del Japó per mantenir el contacte amb la cultura japonesa.²² A més d'això, cada any organitzen un concurs d'oratoría en llengua japonesa, la festa de l'Any Nou, conferències, concerts, etc. Aquests esdeveniments sovint tenen una funció molt important, ja que són el lloc on els japonesos poden trobar-se i conèixer els seus compatriotes, d'una banda, i la població local, de l'altra.²³ En general, els esdeveniments tenen bastant èxit, en part perquè la cultura japonesa, sobretot la cuina i el *manga*, criden molt l'atenció dels catalans i de la gent d'altres zones d'Espanya.

El Comitè d'Economia i Indústria manté contactes sobre temes econòmics amb les empreses espanyoles, la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona, i organitza seminaris relacionats amb aquests temes. El Comitè d'Administració del Col·legi Japonès s'encarrega de l'administració del Col·

22. Segons TURELL i CORCOLL (2001, 2007), la colònia nord-americana a Catalunya també disposa de diverses organitzacions que permeten als membres mantenir el contacte amb els seus compatriotes. L'American and International Women's Club (A & IWC), per exemple, celebra esdeveniments culturals dels Estats Units com ara el *Thanks Giving Day*.

23. Els esdeveniments relacionats amb la cultura japonesa s'organitzen amb la finalitat de donar a conèixer el Japó a la població autòctona, ja que, segons explica el cònsol, una col·lectivitat poc coneguda podria causar alguna mena de por.

legi, i té poder decisorí en diversos aspectes. I, finalment, el Comitè d'Informació Quotidiana ofereix als treballadors i les seves famílies informacions necessàries per viure a Catalunya.

Un altre punt de trobada de la colònia japonesa a Catalunya és una biblioteca que es troba en un pis de l'Eixample. Va ser creada l'any 1992 per uns voluntaris japonesos que vivien a Barcelona, amb la finalitat de fomentar l'intercanvi cultural entre Espanya i el Japó. La biblioteca està oberta també a la població local, però la majoria dels usuaris són japonesos, sobretot els estudiants, les famílies dels treballadors i els jubilats, tant de les zones pròximes a Barcelona com de la ciutat. A més de la seva funció com a biblioteca, serveix de punt d'intercanvi d'informació i disposa d'uns taulers d'anuncis que permeten difondre i rebre informacions d'ofertes de feina. És bastant freqüent que els residents de llarga durada o permanents ofereixin el seu capital cultural (sobretot lingüístic) als membres transeünts. Les classes particulars d'idiomes en són un exemple típic, i permeten als transeünts aprendre l'idioma sense mantenir cap interacció amb els autòctons. És a dir, aquest sistema pot establir un mecanisme de suport recíproc entre els residents de llarga durada i els membres transeünts.

També cal esmentar l'Associació de Professors de Llengua Japonesa de Barcelona. Barcelona és la segona ciutat després de Madrid amb més institucions públiques que ofereixen cursos de japonès: actualment, n'imparteix quatre. Si hi afegim les institucions privades, el nombre total augmenta encara més. Una de les institucions superiors que disposen de cursos de japonès, la Universitat Autònoma de Barcelona, té una llarga història en l'ensenyament del japonès, i a vegades té un paper important a l'hora d'organitzar esdeveniments com ara conferències relacionades amb el Japó. L'objectiu principal de l'Associació és fomentar l'ensenyament de la llengua japonesa a Catalunya.²⁴

A més de les associacions esmentades, també hi ha l'Associació de Famílies Hispano-Japoneses, l'Associació d'Estudi de Gaudí, el Club d'Haiku, el Club de Golf, la Societat d'Antics Alumnes de l'Escola Complementària, etc. Normalment són grups de persones que comparteixen un mateix interès socio-cultural, i els seus membres solen ser residents de temporada llarga. Els membres transeünts, llevat del cas de l'associació d'empresaris, no acostumen a pertànyer a cap organització. Les dones dels treballadors, per exemple, sovint practiquen alguna activitat local o japonesa, però ho fan de manera que

24. Des de l'any 2007 l'Associació roman inactiva.

hi participen juntament amb els seus compatriotes sense entrar a formar part de cap entitat.

2) Els serveis

L'existència de diversos tipus de serveis destinats als japonesos confirma que poden conservar el seu estil de vida dins de la societat receptora. La majoria d'aquests serveis estan dirigits per japonesos o disposen de personal japonès, i cobreixen diversos tipus de necessitats quotidianes, com ara l'alimentació, les agències de viatges, el dentista, la perruqueria, etc. Tota aquesta base de vida quotidiana consolida l'entorn japonès dins de la societat receptora, i pot accentuar l'exclusivitat de la colònia. En el cas de la colònia japonesa a Catalunya, però, el total de membres no és tan nombrós per arribar a crear un sistema totalment autosuficient. Pel que fa a l'alimentació, per exemple, molts japonesos, sobretot els membres transeünts, prefereixen la cuina japonesa, però aconsegueixen ingredients semblants als originals als supermercats o a les botigues locals. Per trobar productes difícils d'aconseguir a Catalunya, és freqüent que vagin al supermercat japonès, o a botigues xineses, com a alternativa. Els restaurants japonesos, que cada cop tenen més èxit en el món de la restauració, també poden satisfer la demanda gastronòmica dels japonesos.²⁵ D'altra banda, els serveis adreçats a la població japonesa que fan servir preferentment són aquells que exigeixen un cert nivell de llengua per explicar matisos subtils, com ara la perruqueria o el dentista. Les consultes mèdiques, sobretot, són una de les dificultats més grans amb què s'enfronten els japonesos, i en molts casos demanen traductors especialitzats en aquest camp.

A més d'aquests serveis individuals, hi ha una empresa de serveis especialment dissenyats per als turistes, els residents i els empresaris japonesos. L'any 1999, una catalana que s'havia especialitzat en traducció del japonès va fundar l'empresa Barcelona-Benriya. El seu objectiu principal és crear un pont d'unió entre Barcelona i el Japó, combinant aspectes lingüístics, culturals, comercials i de la vida quotidiana. Basant-se en un profund coneixement de la cultura i la mentalitat japoneses, l'empresa ofereix als japonesos que hi ha a Barcelona serveis que solucionen qualsevol problema de la vida quotidiana, com ara trobar allotjament, fer tràmits burocràtics, encarregar traduccions, etc. Segons explica la directora de l'empresa, el suport lingüístic és el servei més sol·licitat, però la llengua en qüestió no sol ser el català.

25. Falta, però, l'*izakaya*, taverna típica japonesa que té un paper molt important per als treballadors com a lloc per fer negocis. Sovint l'alternativa són els restaurants xinesos.

3) La circulació de la informació a la colònia

Els membres transeünts solen arribar a Catalunya poc informats sobre la societat d'acollida. La falta de coneixement lingüístic, abans de res, esdevé la principal dificultat per aconseguir informació. Romandre desinformat en un nou entorn pot produir intranquil·litat o desorientació en la vida quotidiana. Malgrat això, la colònia japonesa, en particular les cònjuges dels treballadors, té una xarxa ben travada que permet fer circular informació en llengua japonesa entre els seus membres. Un dels comitès de l'associació d'empresaris també els ofereix un manual que els orienta per poder viure a Barcelona. Els restaurants japonesos i les botigues de productes japonesos també disposen de taulers d'anuncis que funcionen com a punt d'informació.

A més d'aquestes fonts d'informació, es publica mensualment una revista destinada als japonesos residents a tot Espanya. La revista, denominada *OCS News*, es va fundar amb la finalitat que els japonesos poguessin llegir notícies sobre Espanya en japonès i així coneguessin millor aquest país. A més de notícies locals i internacionals, hi abunden informacions sobre esdeveniments i serveis per als japonesos i diversos articles relacionats amb Espanya, de manera que els membres que no són capaços de llegir en les llengües locals no quedin desinformat. Totes aquestes vies d'informació "clàssiques" continuen servint als membres de la colònia de manera efectiva, però la creació de pàgines web guanya cada cop més terreny. Una d'aquestes pàgines, *@Spain*, ofereix un espai on els usuaris poden intercanviar informacions tant des del Japó com des de dins d'Espanya.²⁶ L'espai permet fer circular informacions de manera més ràpida i eficaç tot i la distància física, la qual cosa pot crear una mena de *comunitat virtual* que vincula els ciutadans japonesos al Japó i els residents a Espanya amb un mateix interès: conèixer Espanya.

3.3.3. Ensenyament

Pel que fa a l'ensenyament, la colònia disposa de dues institucions docents de reproducció de la cultura japonesa: el Col·legi Japonès (*nihonjin gakkō*) i l'Escola Complementària de Llengua Japonesa (*nihongo boshūkō*).

Per als japonesos expatriats, el tema crucial és com s'adapten a la llengua i la cultura de la societat receptora, per una banda, i com alhora mantenen la llengua japonesa i la relació amb la societat japonesa, per l'altra (Yashiro, 1995).

26. L'espai d'intercanvi d'informacions, a vegades, serveix com a lloc de debat sobre temes determinats i pot causar conflictes entre els usuaris.

Les distintes estratègies —la tria de la modalitat d'educació— s'adopten segons diversos factors com ara la situació familiar o els països on resideixen. Els col·legis japonesos i les escoles complementàries de llengua japonesa són les dues modalitats més escollides, i sovint reflecteixen dues orientacions oposades del projecte migratori. Si els nens viuen a la societat receptora amb l'expectativa de retornar al seu país, triaran el Col·legi Japonès ja que per a ells serà important rebre un ensenyament equivalent al del Japó.

1) Col·legi Japonès de Barcelona

Els col·legis japonesos són els centres docents diürns establerts amb la finalitat d'impartir un ensenyament equivalent al que es duu a terme a les escoles primàries o a les secundàries elementals del Japó. El seu currículum escolar segueix allò que disposa el Ministeri perquè els nens no tinguin dificultats educatives quan tornin al Japó (Goodman, 1993). Les hores lectives, en principi, estan d'acord amb el tractament que se'n fa al Japó. Així, els col·legis japonesos funcionen per mantenir el ritme i la disciplina propis del sistema escolar del Japó. Per això, almenys dintre del centre, l'alumnat porta una vida no gaire diferent de la del Japó, encara que sigui a l'estranger. Amb alguna excepció, la majoria d'aquests centres no accepten els nens locals.

En general, aquests centres es tracten com a institucions privades, i són establerts per les associacions dels japonesos de la societat local corresponent.²⁷ Per tant, existeix un lligam ben fort entre les empreses i els col·legis japonesos. Des que es va establir el primer Col·legi Japonès de Bangkok l'any 1956, actualment n'hi ha 82 a 49 països i regions del món (2005).

Als col·legis japonesos, la llengua vehicular d'instrucció és el japonès, i generalment s'imparteixen classes de la llengua oficial de cada país²⁸ sovint juntament amb l'anglès (Kurayama, 1994: 127). Sota la tendència d'anar cap a la "internacionalització", s'espera que els col·legis japonesos incorporin les activitats que serveixen per formar els japonesos amb mentalitat internacional, aprofitant la seva ubicació a l'estranger (ibíd.: 126). L'ensenyament de les llengües locals es considera com una oportunitat per conèixer la cultura local,

27. Quant a l'estatus legal dels col·legis dins de cada país, en molts casos no queda gaire clar per motius de la legislació local. Llevat d'alguns centres, que són reconeguts com a escola o institució docent ajustada a les lleis i ordenances del país corresponent, els altres són tractats com a institucions pertanyents a les missions diplomàtiques (ambaixada, consolat general, etc.) o com a entitats culturals, sense tenir gaire clar el seu estatus legal.

28. En alguns centres com els d'Indonèsia o Tailàndia, l'ensenyament de la llengua local és obligatori per motius legals i és condició indispensable per a l'establiment dels col·legis.

i normalment són parlants nadius de cada llengua els qui es dediquen a impartir-lo. Tanmateix, la realitat és que actua simplement com una activitat addicional per manca d'hores lectives, per una banda, i per manca de motivació per aprendre una llengua que tenen poquíssimes ocasions d'utilitzar, per l'altra. Tot i que intenten incorporar la cultura local al currículum escolar, el paper principal dels col·legis és fer minvar el xoc cultural que produeix en els nens i facilitar-los la reincorporació a la societat japonesa: el centre no deixa de servir com a "bombolla" de protecció als nens dins d'un entorn japonès, de tal manera que els permeti continuar la vida que portaven al Japó.

Autoritzat i registrat com a escola estrangera per l'Ordre 11536/1986 del Ministeri d'Educació i Ciència d'Espanya, el Col·legi Japonès de Barcelona es regeix amb un estatus d'escola privada dintre de Catalunya. Comparant-ho amb el començament dels anys noranta, el nombre d'alumnes en general presenta una tendència descendent. Segons explica el subdirector, hi ha uns motius concrets: en primer lloc, les empreses japoneses procuren seleccionar els pares amb fills de poca edat a l'hora d'enviar treballadors a un altre país; en segon lloc, aquests darrers anys les empreses japoneses tendeixen a retirar-se de Catalunya. A més a més, el subdirector hi afegeix un altre fet: alguns pares prefereixen enviar els seus fills a les escoles internacionals.

Els objectius generals d'aquest centre educatiu no són gaire diferents dels de qualsevol escola del Japó. El Col·legi vol formar «els alumnes amb mentalitat internacional», i considera que l'ensenyament lingüístic és un dels mètodes per aconseguir-ho. Per tant, s'imparteixen classes de castellà i d'anglès dues hores setmanals, respectivament. Amb la finalitat que l'alumnat pugui conèixer la societat receptora, el Col·legi organitza activitats relacionades amb Catalunya o Espanya, i fa intercanvis culturals amb algunes escoles locals. Tot i aquests esforços, la realitat és que tant el professorat com l'alumnat no tenen més ocasions per relacionar-se amb la població local.

2) Escola Complementària de la Llengua Japonesa de Barcelona

Per la seva banda, si els nens viuen definitivament a la societat receptora, serà més oportú anar a l'escola local. En aquest cas, les llengües locals ocuparan la major part de la seva vida i, per tant, caldrà assistir a l'Escola Complementària per mantenir el japonès.

Les escoles complementàries són les institucions establertes pels japonesos residents a les respectives localitats per al manteniment del nivell escolar de *kokugo* (japonès estàndard) dels seus fills. L'estatus legal dels centres és diferent

segons cada país, però n'hi ha poquíssims que siguin reconeguts com a escola pública dins de la societat.

Les escoles complementàries s'obren només un cop a la setmana, generalment els dissabtes al matí, per als alumnes que assisteixen habitualment a l'escola local o internacional. Aquesta modalitat és triada preferentment pels pares que s'han instal·lat en els països de parla anglesa, francesa i alemanya, o pels residents permanents (Katoh, 1983: 108).

L'objectiu principal és millorar el coneixement pretesament insuficient de japonès dels nens que habitualment assisteixen a l'escola local o internacional. Pel que sembla, les escoles complementàries funcionen simplement com a activitats docents addicionals per mantenir la llengua i la cultura japoneses (Kato, 1983: 176), però oferir als nens japonesos l'oportunitat de veure els seus compatriotes i parlar en japonès és el paper més important per a ells. L'escola, alhora, també els serveix com a lloc on poden relaxar-se (Sato, 1999: 65). I als nens nascuts en els matrimonis mixtos, els servirà com a centre de transmissió d'aquesta llengua minoritària dins de la societat més gran en què viuen. L'any 1958 va ser establerta la primera escola complementària a Washington, i l'any 2005 n'hi havia 186 a 56 països del món.

L'Escola Complementària de Llengua Japonesa de Barcelona va ser l'origen del Col·legi Japonès. L'any 1981 es va obrir aquesta escola complementària de llengua japonesa per als nens japonesos de Barcelona. Com que aleshores encara no existia el Col·legi Japonès, la gran majoria dels alumnes eren els fills dels treballadors transeünts. Per la seva banda, hi havia un grup reduït que oferia l'ensenyament del japonès als fills dels matrimonis mixtos.

Quan es va obrir el Col·legi Japonès de Barcelona l'any 1986, la majoria d'aquests nens de les famílies japoneses van incorporar-se a aquest centre diürn on poden rebre l'ensenyament del Japó. D'altra banda, també hi havia moltes famílies que portaven els seus fills a l'escola complementària a més de a l'escola internacional. L'any 1992, quan es van celebrar els Jocs Olímpics de Barcelona, van augmentar els japonesos de residència permanent, i des d'aleshores cada vegada més nens de famílies mixtes reben ensenyament bilingüe amb la combinació d'escola local (català) i escola complementària (japonès). El nombre de l'alumnat segueix creixent, i l'any 2007 hi estudiaven 17 infants d'edat preescolar i 51 nens de 7 a 15 anys.

Contràriament al Col·legi Japonès, la gran majoria de l'alumnat de l'Escola Complementària de Barcelona són els fills dels matrimonis mixtos, mentre

que els fills dels pares japonesos en són una minoria. L'alumnat, en principi, està instal·lat a Catalunya definitivament; així doncs, les seves llengües habituals són el català i/o el castellà. El seu ús del japonès és força limitat, però els progenitors que desitgen transmetre'ls aquesta llengua els porten a l'Escola Complementària.

L'escola s'obre només cada dissabte al matí. En prop de 40 dies anualment, els nens estudien *kokugo* amb el mateix llibre de text que s'empra al Japó, però no és gens fàcil cobrir el currículum escolar en unes hores lectives tan reduïdes. El centre disposa de tres cursos diferents: infantil, primari i secundari elemental. Al curs infantil, els nens adquireixen la base del japonès de manera que gaudeixin aprenent-lo. En canvi, l'alumnat dels cursos primari i secundari elemental l'aprenen per tal d'assolir el nivell equivalent a l'ensenyament obligatori del Japó. La llengua vehicular de l'escola és el japonès, i durant la classe l'alumnat ha de comunicar-se en aquesta llengua. Així mateix, l'escola fomenta l'ús exclusiu del japonès als progenitors japonesos perquè s'estableixi bé el patró d'ús lingüístic. Tanmateix, un mestre explica que a alguns nens —sobretot als del curs infantil— els costa expressar-se exclusivament en japonès i no poden completar una frase, i insereixen el català o el castellà al nivell lèxic. Un cop surten de l'aula, els nens solen deixar de comunicar-se en japonès i en molts casos es comuniquen en català. Malgrat això, una mare explica que hi ha una mena de norma entre els nens, segons la qual s'empra el castellà en la comunicació amb els nens que no entenen gaire el català. En global, però, el castellà té molta menys presència que no pas el català en aquesta escola.

A més de l'ensenyament de la llengua japonesa, el centre té altres funcions importants tant per als progenitors com per als nens de les famílies mixtes. Els pares poden intercanviar diverses informacions necessàries pel fet de ser una família lingüísticament mixta. Els nens, així mateix, poden compartir la mateixa experiència de viure en un entorn plurilingüe, cosa que els motiva per assistir a l'escola. A més d'això, l'escola ofereix a l'alumnat oportunitats per participar en alguns esdeveniments escolars organitzats pel Col·legi Japonès per tal que aprenguin també la cultura japonesa.

3.3.4. *Les relacions entre cada subgrup*

Tal com hem vist, la colònia japonesa a Catalunya està constituïda per diversos subgrups i grups mòbils amb diferents motius de migració. Les empreses i les entitats que els envolten (el Consolat General i el Col·legi Japonès) constitueixen el nucli central de la colònia, i mantenen uns lligams estrets entre si.

L'associació d'empresaris té un paper de “pont” que uneix aquests subgrups. Com s'ha esmentat abans, la gran majoria d'empresaris són membres transeünts. Malgrat això, n'hi ha alguns que s'estableixen a Catalunya amb la finalitat de “reincorporar-se” en alguna empresa local, o d'obrir el seu propi negoci, encara que això sigui poc freqüent. Amb el temps, comencen a formar el subgrup dels treballadors autònoms japonesos, entre els quals destaquen els arquitectes, els traductors *freelance* i els guies turístics. És bastant freqüent que els autònoms es dediquin a negocis que estan relacionats amb la cultura japonesa, com ara botigues d'alimentació japonesa, formació en arts marcial, restaurants, etc.²⁹ Els negocis d'aquest tipus no només contribueixen a fer que la població autòctona conegui i gaudeixi de la cultura japonesa, sinó que també tenen un paper significatiu com a vincle cultural que permet als japonesos —sobretot als transeünts— mantenir el contacte amb el seu país d'origen i amb els seus compatriotes residents a la societat receptora. Atès que volen mantenir un cert lligam amb la cultura japonesa, els membres de diversos tipus poden compartir el mateix interès independentment del subgrup a què pertanyen. De fet, això, a vegades, fa possible establir una relació interpersonal entre els membres transeünts i els de llarga durada, col·lectius que no solen tenir gaire contacte entre si. A més a més, el bon coneixement de la cultura local, sobretot de la llengua, que tenen els residents de llarga durada sovint ajuda els compatriotes transeünts a orientar-se dins la societat receptora, de tal manera que s'estableix una relació recíproca entre ells.³⁰

Així mateix, l'Associació de Professors de Llengua Japonesa ocasionalment ofereix l'oportunitat als transeünts i als residents permanents de conèixer-se de manera que hi hagi interaccions. L'examen oficial de llengua japonesa, que es duu a terme cada any amb la unitat japonesa de la Universitat Autònoma de Barcelona com a organitzadora, també és un dels esdeveniments en què la xarxa interpersonal de la colònia mostra el seu potencial de manera efectiva. La convocatòria es fa aprofitant la xarxa al màxim perquè arribi a diversos subgrups: els estudiants japonesos, les famílies dels empresaris, la segona generació de les famílies mixtes, i fins i tot alguns autòctons que tenen un bon coneixement de la llengua japonesa.

29. N'hi ha alguns que es dediquen al seu negoci de manera semiautònoma. Sense anar més lluny, una perruquera japonesa d'una perruqueria local ben coneguda s'encarrega especialment dels clients japonesos.

30. De fet, alguns japonesos afirmen que prefereixen informar-se en llengua japonesa per mitjà de compatriotes que tinguin un bon coneixement de les llengües locals, perquè «interpretar-les amb el seu escàs coneixement causaria grans errors».

Fora d'aquestes xarxes força complexes, hi ha uns subgrups "satèl·lits" que no tenen gaires lligams estables amb altres subgrups. Són els artistes, els estudiants i els jubilats. Els artistes, sobretot, solen tenir més relació amb la població autòctona i estan bastant lliures d'aquesta estructura. En el cas dels estudiants, és freqüent que tinguin poca relació amb els seus compatriotes dels altres subgrups, però el patró de les seves relacions interpersonals oscil·la entre dos pols extrems: alguns volen aprofitar al màxim la seva estada a Catalunya i eviten relacionar-se amb els seus compatriotes, mentre que d'altres necessiten estar ben connectats amb la seva cultura.³¹ En el primer cas, a vegades fins i tot es pot arribar a crear una mena d'antagonisme amb altres japonesos, sobretot amb els transeünts. Aquest fenomen no només s'observa entre els estudiants, sinó que també es podria produir entre altres subgrups. Classificar els membres d'un col·lectiu segons la durada de l'estada, que és una idea ben arrelada a la societat japonesa, no és quelcom independent d'aquest fenomen.³²

4. Conclusions

Aquest estudi ha mostrat com l'organització de la colònia japonesa condiciona els comportaments lingüístics dels seus integrants.

Com hem vist, alguns dels seus trets generals són compartits amb els japonesos expatriats en altres zones tal com els han identificat els estudis precedents: és una col·lectivitat amb una mobilitat freqüent i la majoria dels membres que formen el subgrup principal són persones instal·lades temporalment a Catalunya per motius laborals independentment de la seva voluntat. Aquests japonesos, en general, tenen més lligams amb el Japó i prefereixen mantenir l'estil de vida originària del seu país.

No obstant això, cal esmentar que les diferents orientacions migratòries produeixen una subdivisió de la colònia. A més dels membres transeünts, n'hi ha de llarga durada, que sovint són poc visibles. Les seves motivacions d'estada

31. Els estudiants de curta estada, en molts casos els qui han arribat per aprendre idiomes, solen agrupar-se entre ells sense tenir gairebé cap lligam amb altres subgrups, i/o establir unes relacions amistoses amb els autòctons o els estudiants estrangers. Les relacions, però, tampoc solen estimular-los prou per integrar-se plenament en la societat d'acollida.

32. NAKANE (1967) analitza aquest fenomen de la manera següent: «Qualsevol desconegut és "foraster" (per als japonesos a l'estranger). L'inestabilitat (sic) de no haver-se relacionat intel·lectualment ni emocionalment amb aquests forasters els irrita a ells/es mateixos/es. Aquesta angoixa es barreja amb la sorpresa de descobrir de sobte persones semblants amb qui es poden comunicar. I aquesta actitud podria ser un intent d'amagar les pròpies febleses» (ibíd.: 50).

són més variades que les dels membres transeünts. Tot i que estan ben integrats en la societat catalana, mantenen d'alguna manera lligams amb el seu país d'origen. També cal recordar que n'hi ha alguns que tenen molt pocs lligams o cap, però als quals no vam poder accedir en aquesta recerca. Els transeünts i aquests residents de llarga durada, en general, no es relacionen gaire, però hi ha diversos tipus de lligams entre ells, tant forts com febles. Entre alguns subgrups pot haver-hi algun tipus d'hostilitat, però com a colònia en conjunt les xarxes complexes que uneixen els subgrups funcionen com un sistema recíproc, sobretot en termes lingüístics.

Molts dels estudis precedents sobre els japonesos expatriats en general s'havien centrat en els migrants transeünts, la qual cosa ha contribuït a crear i establir la imatge general que aquesta població mostra homogèniament els mateixos trets. Tanmateix, les condicions de cada societat receptora, com ara el volum de residents japonesos, la disponibilitat de diverses infraestructures, la situació sociopolítica, la relació amb el Japó, etc., poden variar l'estructura de la colònia i el grau dels lligams amb el Japó.

En el cas de Catalunya, la qüestió de les llengües, sobretot, produeix una situació força complicada i delicada. Els migrants han de sobreviure entre les dues llengües oficials de Catalunya, que tenen valors diferents, la qual cosa produeix una subdivisió de la colònia en termes de comportaments lingüístics. En el cas dels transeünts, diversos factors com ara la mobilitat freqüent, la concentració residencial, etc., els condueixen a continuar instal·lats en el japonès. Si decideixen aprendre la llengua de la societat d'acollida, aquesta llengua sol ser el castellà. Per la seva banda, els residents de llarga durada divergeixen en el patró dels seus comportaments lingüístics. Gairebé tots són competents en castellà, però els qui arriben a aprendre el català formen una minoria. De fet, el català té un paper instrumental només per a alguns dels subgrups de població instal·lada de manera permanent a Catalunya, especialment en aquells en què la integració es produeix per matrimoni mixt. Els usuaris habituals del castellà no arriben a aprendre el català, ja sigui perquè no veuen necessari aprendre les dues llengües, ja sigui per inèrcia. És a dir, mentre que el castellà s'aprèn com a eina fonamental per viure a Catalunya, la llengua catalana només l'aprenen alguns individus que decideixen passar a la "segona fase de la integració". Així, el nostre estudi ha demostrat que la colònia no és internament homogènia, no tan sols en termes de projecte migratori sinó també en termes de comportaments lingüístics, i que es pot dividir en tres subgrups: el grup instal·lat en japonès, el grup instal·lat en castellà i el grup instal·lat en català.

Per acabar, cal afegir que no tota aquesta població intenta mantenir els lligams amb el Japó pel mateix motiu: els residents d'estada transitòria volen fer-ho bàsicament per facilitar el procés de reincorporació al Japó (vegeu Fukuda, 2009). Per la seva banda, els residents de llarga durada o permanent que mantenen els lligams amb el Japó ho fan per mantenir la seva identitat japonesa, o si tenen fills, per transmetre'ls el patrimoni cultural japonès. La tria d'una de les dues institucions docents de la colònia japonesa, així mateix, reflecteix bé els diferents interessos dels progenitors.

Bibliografia

- BEN-ARI, E. (2003): 「シンガポールの日本人海外移住者のコミュニティの動態」 (*«Singapôru no nibonjin. Kaigai ijûsha no komyuniti no dôtei»*). A: R. Goodman. *et al.* (eds.). 186-203.
- BJÖRKLUND, K. (2007): *Migration in the interest of nation. Population movements to and from Japan since the Meiji Era*. Web Report no. 25, Siirtolaisuusinstituutti.
<<http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports25.pdf>>
- BOSSWICK, W.; HECKMANN, F. (2006): *Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
<<http://www.eurofound.europa.eu/publications/2006/22/en/1/ef0622en.pdf>>
- CONZEN, K.; GERBER, D.; MORAWSKA, E.; POZZETTA, G.; VECOLI, R. (1992): «The invention of ethnicity.» *Journal of American Ethnic History*. 12, 3-41.
- DAYTON-JOHNSON, J.; KATSELI, L. T.; MANIATIS, G.; MÜNZ, R. (2007): *Gaining from Migration. Towards a new mobility system*. Paris: OECD Publishing.
<http://www.migrationpolicy.org/pubs/Gaining_from_Migration.pdf>
- EBUCHI, K. (1983): 「子供たちの異文化接触」 *«Kodomotachi no ibunka sesshoku»*. A: T. Kobayashi (ed.), 2-28.
- GIBSON, M. (1988): *Accommodation without assimilation: Sibling immigrants in an American highschool*. ITACA, Nova York: Cornell University Press.
- GIBSON, M. A.; RÍOS ROJAS, A. (2006): «Globalization, Immigration, and the Education of “New” Immigrants in the 21st century».
Current Issues in Comparative Education vol. 9 (1), 69-76.
- GLEBE, G. (2003): 「デュッセルドルフの日本人コミュニティ: エスノスケープの中に生きる」 *«Düsseldorfer no nibonjin komyuniti. Esunosukêpu no nakani ikiru»*. A: R. Goodman *et al.* (eds.), 152-69.
- GOODMAN, R. (1993): *Japan's 'International youth'. The Emergence of a New Classe of Schoolchildren*. Oxford: Clarendon Press.
- GOODMAN, R.; IWASAKI, N.; MIYAJIMA, T.; PEACH, C.; YUI, K. (eds.) (2003):

『海外における日本人 日本における外国人：グローバルな移民流動とエスノスケープ』(*Kaigaini okeru nihonjin, nihan no nakano gaikokujin. Gurôbaruna iminryûdô to esunosukêpu.*) Tôquio: Shôwadô. 152-69.

FUKUDA, M. (2009): *Els japonesos a Catalunya i la llengua catalana: comunitat, llengües i ideologies*. Tesi doctoral llegida a la Facultat de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona.

KATOH, K. (1983): 「海外における子どもたちの教育」(*«Kaigai ni okeru kodomotachi no kyôiku»*), A: T. Kobayashi (ed.). 176-196.

KERSWILL, P. (2006): «Migration and Language». A: K. MATTHEIER; U. AMON; TRUDGILL, P. (eds.) *Sociolinguistic/Soziolinguistik. An international handbook of science of language and society*. 2a edició. Vol. 3. Berlin: De Gruyter.

KOBAYASHI, T. (ed.) (1983): 『異文化に育つ子供たち』(*Ibunkani sodatsu kodomotachi*). Tokio: Yuhikakusensho.

KURAYAMA, H. (1994): 「国際化する日本人学校の実態」(*«kokusaika suru nihonjîngakkô nojittai»*) A: K. SONO. (ed.). 『国際理解協力と教育実践 7 国際理解教育における海外子女教育』(*kokusai rikai kyôryoku to kyôiku jissen 7. kokusai rikai kyôiku ni okeru kaigai shijo kyôiku*). Tôquio: Emutishuppan, 122-146.

LUKAS, Robert E. B. (2008): «International Labor Migration in a Globalizing Economy». *Carnegie Papers*, núm. 92. Carnegie Endowment for International Peace.

NAKANE, C. (1967): 『タテ社会の人間関係 単一社会の理論』(*Tateshakai no ningen kankei. Tan'itsu shakai no riron*). (versió anglesa: *Japanese Society*, 1970, Londres: Weidenfeld & Nicolson, Berkeley) Tôquio: Koudansha.

SATO, G. (1997): 『海外帰国子女教育の再構築 -異文化教育学の視点から』(*Kaigai kikokushijo kyôiku no saikouchiku. Ibunka kyonikugaku no shitenkara*). Tokio: Tamagawa shuppankai.

SATO, M. (1999): 『バイリンガル・ジャパニーズ：帰国子女 100 人の昨日・今日・明日』(*Bairingarû japanîzu: kikokushijo byakunin no kinô, kyô, ashita*). Tôquio: Jinbunshoin.

SHIBANO, S. (1983): 「海外日本人コミュニティとその教育問題」(*Kaigai nihonjin komyuniti to sono kyôiku mondai*). A: T. KOBAYASHI (ed.), 86-107.

TURELL, M. T. (ed.) (2001): *Multilingualism in Spain*. Clevedon: Multilingual Matters.

TURELL, M. T. (ed.) (2007): *El plurilingüismo en España*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra.

TURELL, M. T.; CORCOLL, C. (2001): «The UK Community». A: M. T. TURELL (ed.), 355-372.

WHITE, P. (2003): 「ロンドンにおける日本人コミュニティ形成過程」(*London ni okeru nihonjin Komyuniti keisei katei*). A: R. GOODMAN *et al.* (eds.), 131-151.

YASHIRO, K. (1995): «Japan's returnees». *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 16: 139-64.

Resumen

Supervivencia de la colonia japonesa en Cataluña: su organización interna y su implicación en el ecosistema lingüístico catalán

Makiko Fukuda

El proceso de globalización ha aumentado la interconexión de las naciones, ha acelerado la movilidad de las personas y de los bienes. La globalización económica, sobre todo, ha eliminado la barrera de la movilidad y ha permitido al capital humano altamente cualificado moverse libremente. Los japoneses en el extranjero, que son producto de la globalización económica nipona, son un ejemplo de ello. Diversos estudios precedentes han caracterizado a esta población como un colectivo móvil que vive su estancia temporal en la sociedad de acogida ligado al contexto sociocultural del

Japón. Con respecto a la lengua, viven mayoritariamente en japonés, sin tener demasiado conocimiento de la lengua local. Sin embargo, ¿todas las colonias japonesas del mundo se organizan de la misma manera? ¿Sus comportamientos son tan homogéneos como se suele pensar? Este artículo examina cómo la organización de la colonia japonesa condiciona los comportamientos lingüísticos de sus integrantes en una sociedad multilingüe como la catalana. Asimismo, demuestra la diversidad de la colonia tanto en términos de proyecto migratorio como en términos lingüísticos.

Palabras clave: multilingüismo; multiculturalismo; inmigración; lenguas en contacto; cambios de lengua.

Abstract

Survival of the Japanese Colony in Catalonia: Internal Organization and their Implication in the Catalan Linguistic Ecosystem

Makiko Fukuda

The process of globalization has increased interconnectedness among nations and accelerated the mobility of people and goods. Economic globalization in particular has eliminated the barrier of mobility and has allowed highly skilled human capital to move freely. Japanese abroad, a product of Japanese economic globalization, are an example of precisely such a phenomenon. Various studies have characterized this population as a mobile community that experiences its temporary stay in the host society as being linked to the sociocultural context of Japan. With re-

gards to language, their lives, for the most part, are lived in Japanese, with scarce knowledge of the local language. That said, is every Japanese community in the world organized the same way? Is their behavior as homogeneous as is usually believed? This article examines how the organization of the Japanese community conditions the language behavior of its members in a multilingual society such as Catalonia. Furthermore, it demonstrates the diversity of the community both in terms of its immigration goals and from a language perspective.

Key words: multilingualism; multiculturalism; immigration; languages in contact; changes of language.